КОНСТАНТИН БАГРЕНОРОДНИ И ДИНАСТИЧНИЯТ БРАК МЕЖДУ ВЛАДЕТЕЛСКИТЕ ДОМОВЕ НА ПРЕСЛАВ И КОНСТАНТИНОПОЛ ОТ 927 Г.

Тодор Тодоров (Шумен)

Между 948 - 952 г. е създаден един от емблематичните книжовни паметници на византийския енциклопедизъм от X в. - *De Administrando Imperio*. Автор на това разнообразно в жанрово отношение произведение е не по-малко значимата личност от този духовен и културен възход през епохата на Македонската династия - император Константин VII Багренородни (908 - 959).[1]

Малко повече от двадесет години преди написването на *De Administrando Imperio*, на 8 октомври 927 г. в околностите на Константинопол (църквата "Св. Богородица" край Пиги) се извършило бракосъчетание, каквото имперската столица не помнела. Константинополският патриарх Стефан въвел в светото тайнство на брака василевса на българите Петър и Мария, внучката на император Роман I Лакапин (920 - 944) и дъщеря на съимператора Христофор. Този акт се явява кулминационната точка на една поредица от събития в българо-византийските отношения, които довеждат до сключването на тъй желания от ромеите мир.[2]

Общото между тези две събития е фактът, че именно в *De Administrando Imperio* откриваме един от най-ранните опити за интерпретация на династичния брак между владетелските домове на Преслав и Константинопол от 927 г. Авторът на тази интерпретация, Константин Багренородни, е пряк участник в събитията от октомври 927 г., но като безгласен фигурант, изтикан на заден план от своя тъст Роман Лакапин.[3]

В модерната византология никой не поставя под съмнение голямата стойност във всяко едно отношение на *De Administrando Imperio*. Това произведение, разглеждано и коментирано многократно, по своето предназначение се определя като наръчник по държавно управление,

---

[1] ***Constantine Porphyrogenitus***. *De Administrando Imperio*. Vol. I.Washigton, DC,1967 (по-нататък DAI, I), 3-39; ***Constantine Porphyrogenitus***. *De Administrando Imperio*. Vol. II. *Commentary*. London, 1962 (по-нататък DAI, II), 2-8; ***Константин Багрянородный***. *Об управлении империей*. Текст, перевод, коментарий. М., 1991, 10-30.

[2] За тези събития вж. ***Златарски, В***. *История на българската държава през средните векове.* Т. I, ч.2. С., 1994, 516 - 536; ***Shepard, J.*** A marriage too far? Maria Lekapena and Peter of Bulgaria. - In: *The Empress Theophano.* Byzantium and the West at the turn of the first millenium. Cambridge, 1995, 121 – 134; ***Божилов, И., В. Гюзелев***. *История на България.* Т. I. С., 1999, 271 - 277.

[3] Вж. ***Runciman, St***. *Emperor Romanus Lecapenus and his reign*. Cambridge, 1929, 63 - 79.

написан за сина на Константин VII Роман (бъдещия император Роман II).[4] В него обаче, българската тема не е от широко застъпените. В научната литература съществуват различни обяснения на този факт.[5] Г. Литаврин допуска, че причината за липсата на специална глава "за България и българите" трябва да се търси в нежеланието на Константин Багренородни *"да повдигне два опасни лично за него и за неговия наследник въпроса: първо, въпроса за политическото наследство на свалените от него тъст Роман I Лакапин, и второ, за объркваните и противоречиви отношения в собствения семеен клан на василевса"*.[6] Приемайки, че това становище на руския византолог не е лишено от основание, според мен е необходимо да се даде отговор на още един въпрос: защо Константин Багренородни, въпреки че не изпитва особено желание да говори за непосредствения северен съсед на империята, все пак в края на глава 13, озаглавена "Περὶ τῶν πλησιαζόντων ἐθνῶν τοῖς Τούρκοις",[7] се спира на деликатния случай, свързан с брака между цар Петър и Мария Лакапина?

Можел ли е Константин Багренородни да не разглежда българския случай от 927 г.? Трудно би било да се даде положителен отговор на този въпрос. Независимо че от VII в. нататък има достатъчно примери за нарушаване на имперската брачна политика,[8] все пак сродяването с българите си оставало най-близък във времето прецедент, който можел да послужи на други народи, стремящи се към високата чест да се сродят с императорската фамилия. Но едва ли това е била единствената причина

---

[4] DAI,II,p.1; ***Констатин Багрянородный***. *Об управлении*…, с. 5.

[5] ***Литаврин, Г***. Константин Багрянородный о Болгарии и болгарах. - В: *Сб. в чест на акад. Д. Ангелов. С., 1994, с. 31.*

[6] Пак там, с. 35.

[7] Според съдържанието си тази глава от съчинението се определя като част от т. нар. "дипломатически раздел", в който Константин Багренородни се спира на три случая от дипломатическите контакти на империята със "северните народи", а именно домогванията на последните до някои от царските инсигнии, до тайната на могъщото ромейско оръжие - гръцкия огън и до сключване на брак с членове на императорската фамилия. В основни линии същността на изложението в глава 13 се свежда до изтъкване на аргументи срещу евентуалните домогвания на споменатите народи до един от тези компоненти, гарантиращи на империята нейната уникалност, държавно-идеологическо и стратегическо превъзходство в тогавашния свят – вж. DAI, II, 63-64; ***Констатин Багрянородный***. *Об управлении*…,335-336.

[8] Всъщност Константин Багренородни се спира на две нарушения на тази традиция. В първия случай той още веднъж обвинява византийския император Лъв IV Хазарски (775 - 780) в един "мним" грях, а именно, че сключил брак с хазарска принцеса. Всъщност тези обвинения би трябвало да бъдат отправени не към Лъв IV, а към неговия дядо Лъв III (717 - 741), на когото принадлежи инициативата за сключване на брак през 733 г. между сина му Константин (бъдещия император Константин V) и дъщерята на хазарския хаган – вж. DAI, II, 67-68. Относно брачната политика на империята до 927 г. и династичните бракове с чужди владетелски домове вж. ***Macrides, R***. Dynastic marriages and political kinship. – In: *Byzantine Diplomacy.* Papers from the Twenty-fourth Spring Symposium of Byzantine Studies, Cambridge, March 1990. Cambridge, 1992, 267-268.

Константин Багренородни да се нагърби с нелеката задача да представи брака от 927 г. извън законите и обичаите на ромейската държава. Явно авторът на *De Administrando Imperio*, независимо от опасността да повдигне някои неудобни за него и семейството му въпроси, се чувствал задължен да даде максимално изгодна и полезна за бъдещия император оценка на събитието, криещо в себе си евентуални негативни последици за династията, както от външнополитически, така и от вътрешнополитически характер.

Целта на настоящата работа е, подлагайки още веднъж на анализ основните моменти от добре известната интерпретация на Константин Багренородни на династичния брак между владетелските домове на Преслав и Константинопол от 927 г., да се прецени реалната й историческа стойност.

В онази част от глава 13 на *De Administrando Imperio*, където се засяга разглежданият проблем, се отличават два момента. От една страна, Константин Багренородни не спестява упреците си и с обиден тон напада тъста си Роман Лакапин, че пренебрегнал както църковните канони, така и заповедта на Константин Велики и допуснал сродяването с българите.[9] От друга страна, авторът изтъква, че бракът между цар Петър и Мария Лакапина довел до освобождаването на *"голям брой пленници християни и че българите са също християни и наши едноверци. Освен това тази, която му била дадена за жена, била дъщеря не на самодържец и законен император, но на третия последен и още зависим император, който нямал никаква власт в държавните работи."*[10]

В долните редове ще се спра на основните опорни точки на Константин Багренородни, целящи да представят сродяването с българите като дело "*недостойно и неприлично за благородната ромейска държава."*[11]

Църковната забрана (τῇ ἐκκλησίᾳ ἀπαγορευούσῃ). Може ли да се приеме, че бракът от 927 г. е неканоничен и какви основания ще да е имал Константин Багренородни, представяйки го в такава светлина? По отношение на този момент от гл. 13 наистина логично изглежда предположението, базирано на някои податки от текста, че тук най-вероятно авторът се позовава на решенията на Трулския събор от 691 - 692 г.[12], или по-точно на канон 72, забраняващ брак между християни и нехристияни.[13] В конкретния случай, обаче, подобно позоваване е, меко

---

[9] DAI, I, p. 72. 149-155; ***Константин Багрянородный***. *Об управлении*…, с. 61; ГИБИ, V, с. 204.

[10] DAI, I p. 74. 158-164; ***Константин Багрянородный***. *Об управлении*…, с. 63; ГИБИ, V, с. 204.

[11] DAI, I p.74. 174-175.

[12] DAI,II, p. 68

[13]. За този канон вж. *Правилата на Светата Православна църква с тълкуванията им*. С.,

казано - странно. То влиза в противоречие и с отбелязването на самия автор, *"че българите са също християни и наши едноверци"*. Как да се обясни това несъответствие, което по никакъв начин не синхронизира с високата образованост на Константин Багренородни? За представянето на брака от 927 г. в противоречие с църковния канон далеч по-подходящ е канон 53 от споменатия Трулски събор, който забранявал брачна връзка между лица, намиращи се в духовно родство.[14] С други думи, сродяването с българите е в разрез с духовното роднинство между българския владетел (син) и ромейския василевс (баща), установено след 864 г.[15]. Наистина между кръстника на княз Борис (дядо на цар Петър), император Михаил III (842 - 867) и фамилията Лакапини няма родствена връзка. Но едва ли тази фактическа несъстоятелност би представлявала сериозна пречка пред Константин Багренородни. Това е много по-несъществена подробност в сравнение с отбелязаната несъвместимост на канон 72 с българския случай. Далеч по-основателна причина за липсата на аргументация, базирана на канон 53, ще да е бил фактът, че с прякото вплитане на духовното родство между българския владетел и василевса на ромеите при представянето на брака от 927 г. авторът е трябвало да признае, че приема Роман Лакапин и неговия син за легитимни василевси. Недопускането на последното явно е много по-важно за автора не само в личен план, но и във връзка с представянето на династичния брак. Именно поради тази причина, според мен, Константин Багренородни се отказва от използването на безспорно известния му канон 53 от Трулския събор и се задоволява с едно свое, макар и твърде неубедително - тълкуване на канон 72 с цел да покаже, че "нововъведението" (καινοτομήσας), направено от неговия тъст за българите и техния владетел, не се различава съществено от сродяване с "неверни и нечестиви народи", т.е. бракът от 927 г., допуснат от "прост и неук" (ἰδιώτης καὶ ἀγράμματος) узурпатор, от гледна точка на църковния канон е незаконен и недействителен. Несъстоятелността на този аргумент се потвърждава и от развоя на българо-византийските отношения преди 927 г. През 913 и 921 г. сродяването между владетелските фамилии на Преслав и Константинопол е било поставено на дневен ред и, което е по-важно с оглед на разглеждания проблем, и в двата случая главна роля играе константинополският патриарх Николай Мистик,[16] известен с голямата си ревност към следването на църковните канони, особено когато става дума

1913, с. 302.

[14] Пак там, с. 242.

[15] ***Дьолгер, Фр***. Средновековното "семейство на владетелите и народите" и българският владетел. – *Сп. БАН*, LXVI, 32, 1943, с. 85 и сл.

[16] За тези два случая вж. ***Божилов, И.*** *Цар Симеон Велики (893 - 927): Златният век на средновековна България*. С., 1983, с. 108 сл., 135.

за браковете в императорския дворец.[17] Този факт още веднъж идва да потвърди, че при сключването на брака между цар Петър и Мария Лакапина едва ли са съществували препятствия от канонично естество.

Заповедта на Константин Велики. В коментарите на тази част от *De Administrando Imperio* е изтъкнато, че позоваването на автора към тази заповед е чисто формално и е по-скоро отражение на традицията във византийската книжнина, т. е. подобна заповед на Константин едва ли реално е съществувала, още по-малко изписана върху олтара на "Св. София" в Константинопол.[18] Напълно разбираемо е и отбелязването, че в предначертаното от Константин Велики относно брачната политика на империята изключения се допускали само за франките. В тази връзка основателно се изтъква, че този компромис е по-скоро дело на автора на *De Administrando Imperio*, отколкото на неговия велик съименник от IV в., който със сигурност не произхождал от земите на франките.[19] Изключението за франките оправдавало както ситуация от времето на самия Константин VII, така и действията на неговия баща Лъв VI, а и на неговия дядо Василий I.[20] Също така сериозно доказателство, че брачната политика на империята не се е опирала на формулираните от Константин Багренородни *"заповеди на великия и свят Константин",* се явяват събитията от 968 г., когато на претендента за наследството на Карл Велики, германския император Отон I (962 - 973), било отказано сродяване с императорската фамилия,[21] което не влизало в противоречие с разпоредбите на Константин Велики, а през същата година от Константинопол била подета инициатива за брак между малолетните императори Василий II и Константин VIII и дъщерите на българския цар Петър.[22]

Конкретните факти. Те заемат важно място в интерпретацията на Константин Багренородни. Тук няма да се спирам подробно на отбелязването от автора, че след брака, респективно след сключването на мирния договор между България и Византия, били освободени *"голям брой пленници християни и че българите са също християни и наши едноверци"*. Без съмнение, това сведение е едно от малкото в разглеждания текст на гл.

---

[17] За конфликта между патриарх Николай Мистик и Лъв VI относно тетрагамията вж. ***Успенский, Ф. И***. *История Византийской империи.* Период Македонской династии (867 - 1057). М., 1997, 256 - 261; ***Острогорски, Г***. *История на византийската държава*. С., 1998, 347 - 348.

[18] DAI, II, p. 66; ***Константин Багрянородный***. Об управлении…, с.341 (бел. 24).

[19] ***Константин Багрянородный***. *Об управлении*…, с. 344 (бел.46)

[20] Пак там.

[21] ***Liutprandi***. *Antapodosis, Relatio de legatione Constantinopolitana*. Ed. G. Pertz. - Monumenta Germaniae Historica. Scriptores (MGH SS), III, 1829, p. 350; ЛИБИ, II, с. 324.

[22] За тази инициатива вж. ***Божилов, И***. *Българите във Византийската империя*. С., 1995, с. 79 и цит. л-ра.

13, което може да се приеме безрезервно.[23] Но веднага след тези аргументи, които според автора били изтъквани от Роман Лакапин в полза на династичния брак, Константин Багренородни от своя страна добавя, че *"дадената за жена, била дъщеря* ***не на самодържец и законен император, но на третия последен и още зависим император*** (п.м. Т. Т.)*, който нямал никаква власт в държавните дела".*[24] Отговаря ли това определение на реалното място, което заемал бащата на Мария Лакапина Христофор? Последният е бил коронясан наистина като трети съимператор лично от Константин VII през 921 г.[25] По-късно през същата година Константин VII е изместен от първото място в реда на императорите, което до тогава формално е заемал, от своя тъст Роман Лакапин (баща на Христофор).[26] С последното събитие се свързва и отсичането на една група солиди, върху чийто реверс Христофор е представен вече като втори император.[27] Името на първородния син на Роман Лакапин предхожда това на Константин VII и в два хрисовула, датирани между 922 – 924 г., което е достатъчен аргумент за Г. Острогорский да постави в рамките на този период предимството на Христофор Лакапин пред Константин VII.[28] Като косвено указание за промяната в реда на императорите преди 927 г. може да се изтъкне и фактът, че след смъртта на императрица Теодора (съпругата на Роман Лакапин), през 922 г. за августа е провъзгласена София, съпругата на Христофор.[29] Следователно, далеч по-приемлива изглежда възможността, първородният син на Роман Лакапин да е заел позицията на втори император престолонаследник непосредствено след като неговият баща поел и официално функциите на първи император, т.е. не по-късно от втората половина на 922 г. През октомври 927 г. тази ситуация била официално потвърдена и пред българската делегация начело с цар Петър.[30] Определението *"третия, последен и още зависим император"* подхождало много повече за неговия автор, а не за тъста на българския цар.

От позицията на Константин Багренородни подобно изопачаване на фактите изглежда напълно разбираемо. От една страна, правдоподобно изглежда мнението на Р. Дженкинс, че в дадения случай авторът на *De Administrando Imperio* може би изразява своята вътрешна убеденост, че

---

[23] Относно наличието на клауза за размяна на пленици в договора от 927 г. вж. ***Златарски, В***. цит. съч., с. 526.

[24] DAI, I p. 74. 157-164; ***Константин Багрянородный***. *Об управлении…,* с. 63; ГИБИ, V, с. 204.

[25] ***Theophanes Continuatus***. *Chronographia*. Lib. VI. Rec. I. Bekkeri. Bonnae, 1838, p.398. 5-7; . ***Runciman, St***. Op. cit., 66-67.

[26] Ibidem, p. 400. 19-22.

[27] ***Grierson, Ph***. *Catalogue of the Byzantine coins in the Dumbarton Oaks Collection and the Witmore Collection,* Vol. III, Part 2, Washington DC, 1973, p. 544.

[28] ***Ostrogorsky, G***. *History of the Byzantine State*. Oxford, 1968, p. 270 (note 1).

[29] ***Theophanes Continuatus.*** Op. cit., p. 402. 8-12.

[30] Ibidem, p. 414. 15-18.

независимо от конкретните обстоятелства, довели до върховете на властта узурпаторите-парвенюта Лакапини, той (Константин Багренородни) оставал единственият законен василевс и автократор.[31] От друга страна, освен възможността разглежданият текст да е една закъсняла авторова реабилатация, не трябва да се забравя, че в него Константин Багренородни концентрира вниманието си върху династичния брак от 927 г. с цел да го представи като нелегитимен акт. Съществен момент при изпълнението на тази задача безспорно е представянето на сродяването на българите с третия последен император, който нямал никакво участие в държавното управление и чието отношение към върховната власт се свеждало до минимум. Погледната от този ъгъл, формулировката на Константин Багренородни наподобява един от аргументите на патриарх Николай Мистик срещу амбициите на българския цар Симеон да седне на престола на ромейските василевси в Константинопол. Тази прилика едва ли е случайна. С брака от 927 г. на практика отпадал железният аргумент на Николай Мистик, използван срещу Симеоновите планове, а именно, че неговият род *"няма никакво отношение към царската власт"*.[32] Неуспешният опит на Константин Багренородни да докаже, че формулировката на патриарха е все още в сила, се явява красноречиво свидетелство, че към средата на X в. управляващите среди в Константинопол са изпитвали сериозни притеснения от факта, че в Преслав царувала владетелска двойка, която едва ли е приемала отстраняването на своите роднини и винаги е можела да предяви претенции към политическото наследство на Лакапините.

CONSTANTINE PORPHYROGENITUS AND THE DYNASTIC MARRIAGE BETWEEN THE RULING HOUSES OF PRESLAV AND CONSTANTINOPLE IN 927

Todor Todorov

Summary

[31] DAI, II, p.68.

[32] ***Nicholas I Patriarch of Constantinople***. *Letters*. Greek text and English translation by R. J. H. Jenkins and L. G. Westerink. Washington, DC, 1973, 36. 186-188 – 37.

The paper examines Constantine Porphyrogenitus' interpretation of the dynastic marriage between the Bulgarian tsar Peter I (927-969) and Emperor Romanus Lekapenus' granddaughter Maria in his work *De administrando imperio*. On the one hand, attention has been paid on the unsubstantiated arguments used by Constantine Porphyrogenitus in his attempts to present the Bulgarian marriage as illegitimate. On the other hand, the presence of an attempt like this, though unsuccessful, is an eloquent testimony to the fact that towards the mid-Xth century the ruling circles in Constantinople were seriously disturbed by the potential threat of the ruling imperial couple in Preslav, which had hardly accepted their relatives' removal, to claim the political heritage of the Lekapeni.